

ΑΙΝΟΣ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ.

ΜΗΝΙΑΙΟΝ.

ΕΤΟΣ Α'. Ιούνιος 1882. ΤΕΥΧΟΣ Δ'.

ΚΑΤΑ ΤΙΝΑ ΤΡΟΠΟΝ ΔΡΩΣΙΝ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

ΟΙ ΝΟΜΟΙ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ (α).

Α'.

Ἐπιχειροῦντες τὴν διαπραγμάτευσιν ἀντικειμένου, τοῦ ὁποίου ἡ ἔκτασις καὶ ἡ δυσκολία ἤθελε κατατρομάξῃ οἰανδήποτε διάνοιαν, πολὺ εὐρυτέραν καὶ ἐσχυροτέραν ἀπὸ τὴν ἰδικὴν μας, δὲν δυνάμεθα νὰ μὴν ὁμολογήσωμεν τὴν ἀμηχανίαν καὶ ἀγωνίαν εἰς ἃς διακείμεθα. Μολαταῦτα ἐνθαρρυνόμεθα καὶ κολακευό-

(α) Χάριν πλειοτέρας ποικιλίας, θέλομεν κάποτε δημοσιεύει ἐναλλάξ τὰ ἔχοντα συνέχειαν ἀντικείμενα. Ἡ ἐναλλαγὴ αὐτὴ οὐδεμίαν ἄλλως ἐπιφέρει ἐν οὐσίᾳ βλάβην.

μεθα ἐκ τῆς ιδέας, ὅτι ἂν δὲν εὐαρεστήσωμεν τὰ μεγάλα πνεύματα, θέλομεν τοῦλάχιστον γίνη χρήσιμοι εἰς τὰ πλήθη, καὶ ὅτι ἂν ἀτελῶς καὶ ἀτέχνως ἐπεξεργασθῶμεν αὐτὸ, ἴσως παράσχωμεν ἀφορμὴν εἰς ἑτέρους νόας ἐμπειροτέρους καὶ σοφωτέρους, νὰ προσεγγίσωσι ἢ καὶ νὰ φθάσωσιν εἰς ἐξαγόμενα μᾶλλον ἐντελῆ καὶ ἱκανοποιητικὰ.

Ἴνα δὲ προβῶμεν μετὰ λογικῆς καὶ μέχρι τινὸς ἀντιπαραθετικῆς μεθόδου πρὸς λύσιν τοῦ προκειμένου ζητήματος, ὀφείλομεν πρῶτον νὰ ἐξετάσωμεν διὰ βραχείων καὶ νὰ μάθωμεν τί ἐστὶ πολιτισμὸς, τίνα τὰ συναποτελοῦντα αὐτὸν στοιχεῖα ἢ δυνάμεις, καὶ τίνι τρόπῳ αὐταὶ ἐνεργοῦν ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως καὶ τελειοποιήσεως τῶν ἐθνῶν, καὶ μετὰ ταῦτα ὡς ἐν παραλλήλῳ εἰκόνι νὰ παρατηρήσωμεν κατὰ πόσον ἢ ἀναγεννηθεῖσα Ἑλλάς, συμβαδίζει ἀνέκαθεν μετ' αὐτοῦ καὶ συμμορφοῦται πρὸς τοὺς νόμους του, ἢ δι' ἄλλων λόγων τίνι τρόπῳ οὗτοι δρῶσιν ἐν αὐτῇ.

Τί εἶναι λοιπὸν πολιτισμὸς; Τί ἐννοοῦμεν λέγοντες, ὅτι τὸ δεῖνα ἢ δεῖνα ἔθνος εἶναι πεπολιτισμένον; Τίνα σημασίαν ἔχει ὁ χαρακτηρισμὸς αὐτός; Ἀπλὴν ἢ περιεκτικὴν; Ἀφορᾷ τρόπους μόνον κοσμιότητος καὶ τύπους ἐθιμοταξίας, ἢ μᾶλλον θεσμοῦς καὶ νόμους, ἤθη καὶ ἔθιμα, ἐλευθερίαν καὶ δικαίαν, τέχνας καὶ ἐπιστήμας, δι' ὧν τελειοποιούμενον τὸ ἄτομον καὶ ἡ κοινωνία ἐκπληροῦνται οἱ ὄροι καλλιέργημένης καὶ ἱκανοποιητικῆς συμβιώσεως; — Ἄς ἴδωμεν.

Τὸ ἐν Παρισίοις Ἀθηναίων τῶν Τεχνῶν ἐπροκάλεσε πρὸ 50 ἐτῶν συναγωνισμὸν, εἰς ὃν ὑπέσχετο καὶ μετὰλλιον ἀξίας 300 φράγκων ἐπὶ τοῦ ἐφεξῆς ζητήματος. « Νὰ ὀρισθῇ ἐναργῶς ἡ ἀληθὴς ἐννοία

» τῆς λέξεως πολιτισμὸς (civilisation) ; νὰ σημειωθῶσιν οἱ κυριώτεροι διακριτικοὶ χαρακτήρες τοῦ ἢ Γαλλικοῦ πολιτισμοῦ, τὰ κενὰ καὶ αἱ καταχρήσεις αὐτοῦ ; νὰ ὑποδειχθῶσι τὰ μέσα τῆς συμπληρώσεως ἢ ἐκείνων, καὶ τῆς ἀφαιρέσεως τούτων ; καὶ ἐπὶ τέλος νὰ ὑποβληθῶσι τὰ καταλληλότερα μέτρα, δι' ὧν νὰ χορηγηθῇ εἰς τὰ διάφορα τοῦ πολιτισμοῦ στοιχεῖα ἢ εὐστοχωτέρα ὠθησις καὶ διεύθυνσις πρὸς τὴν ταχυτέραν αὐτοῦ πρόοδον. »

Πόσοι καὶ τίνες συνηγωνίσθησαν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἀγνοοῦμεν, τοῦτο μόνον γνωρίζομεν ἐκ τῆς Ἐγκυκλοπαιδικῆς Ἐπιθεωρήσεως τοῦ Ἰουνίου 1831, ὅτι ἡ Διατριβὴ τοῦ Βίκτορος Φραγκλίνου, ἥτις δυστυχῶς καὶ αὐτὴ δὲν περιήλθεν εἰς χεῖράς μας, ἐστέφθη καὶ ἐδραβεύθη ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου τῶν Τεχνῶν.

Ἡ τοῦτο ἀναφέρουσα Ἐπιθεώρησις, ἐπιλαμβάνεται καὶ τῆς ἐπικρίσεως τῆς Διατριβῆς, πλὴν δὲν ἐκθέτει, περιληπτικῶς τοῦλάχιστον, καὶ τὸ περιεχόμενον αὐτῆς, σημειώνει ἀπλῶς ἀορίστους τινὰς ὅρους, οὓς καὶ ἐπικρίνει. Ἴδου εἰς τί ἀνάγεται οὐσιωδῶς ἡ ἐπικρισις αὐτῆς. « Ὁ πολιτισμὸς δὲν ἐρμηνεύεται ὀρθῶς ὑπὸ τοῦ Φραγκλίνου, δὲν τείνει εἰς τὴν ἐσωτερικὴν τοῦ ἀνθρώπου τελειοποίησιν, οὔτε περιλαμβάνει εἰς ἑαυτὸν τὰς ἐννοίας τῆς ἐλευθερίας, τῶν χρηστῶν ἠθῶν, τῆς δημοσίας τάξεως, τῶν σοφῶν νόμων, τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἀρετῆς κ.τ.λ. αὐτὸς ἐδρεύει ἀπεναντίας, κατὰ τὴν κοινῶς παραδεδεγμένην δοξασίαν ἐπὶ τῶν κοινωνικῶν τύπων, τοὺς ὁποίους φροντίζει νὰ περιχοσμή καὶ νὰ καλλοπίζη ; δὲν προστατεύει ἀπλῶς τὰς τέχνας, τὰς προκαλεῖ, τὰς ὑποκινεῖ καὶ τὰς διευθύνει ; ἀλλ' ἐνῶ δι- ἀγράφει τὰ ὀριά των, δὲν συμμετέχει καὶ εἰς τὰ

» ἔργα τῶν ταῦτα εἶναι προϊόντα ὑψηλοτέρων συλ-
 » λήψεων τοῦ φιλοσοφικοῦ πνεύματος, ὑποστηρίζο-
 » μένου ὑπὸ θερμῆς καὶ θαρραλέας φιλανθρωπίας. Αἱ
 » ὑπὸ τῶν νόμων, τῶν θεσμῶν καὶ τῆς προόδου τῶν
 » γνώσεων κοινωνικαὶ τελειοποιήσεις, ἐπιδρῶσι μὲν
 » σφοδρῶς ἐπὶ τοῦ πολιτισμοῦ, πλὴν ἢ ἀντεπίδρασις
 » τούτου ἐπὶ ἐκείνων εἶναι λίαν ἀσθενής. »

Ἐκ τῆς ἐπικρίσεως ταύτης, δυνάμεθα ὀπωσοῦν νὰ φωτισθῶμεν καὶ ὡς πρὸς τὴν σημασίαν, ἣν ἀποδίδει ὁ Φραγκλῆνος εἰς τὸν πολιτισμὸν, καὶ ὡς πρὸς ἐκείνην ἣν ἀπονέμει εἰς αὐτὸν ὁ Ἐπικριτής, συμμορφούμενος, ὡς λέγει, καὶ μὲ τὴν κοινὴν δοξασίαν, ἥτοι τὸν κοινὸν νοῦν ἢ λόγον.

Ἀλλὰ τίνα ἐκ τῶν δύο τούτων ἀντιθέτων ἐννοιῶν, δυνάμεθα ν' ἀποδεχθῶμεν ὡς μᾶλλον ὀρθὴν καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν συνάδουσαν, τὴν τοῦ Φραγκλῆνου, ἢ τὴν τοῦ Ἐπικριτοῦ; — Ἄν τὸ κύρος τοῦ ἀριθμοῦ, ἀρκοῦσε νὰ λύη ὀριστικῶς πᾶν ζήτημα, ἠθέλαμεν ἀδιστακτικῶς ἀποφανθῆ ὑπὲρ τοῦ πρώτου, ὡς ἔχοντος ὑπὲρ αὐτοῦ τὴν ἐπιδοκιμασίαν μεγάλου Συλλόγου σοφῶν ἀνδρῶν. Πλὴν τὰ ζητήματα, καίτοι ὑπὸ τοῦ κύρους δύνανται νὰ λάβωσι πλειοτέραν ἰσχὺν, οὐχ ἦτον ὁμῶς ἡ λογικὴ καὶ φιλοσοφικὴ ἔρευνα, πρέπει νὰ ἦναι πάντοτε ἡ μόνη φωτιστικὴ καὶ ἀποδεικτικὴ δύναμις, ὅπως διὰ τῆς αὐστηρᾶς ἀναλύσεως εἰσάγη ἐν τῇ ψυχῇ ἀκλονήτους πεποιθήσεις καὶ σταθερὰν ἡρεμίαν ὑπὲρ τῆς ὀρθῆς τῶν πραγμάτων λύσεως.

Ὁ ἐν τῇ Ἐπιθεωρήσει Ἐπικριτῆς διερμηνεύων τὴν ἰδέαν τοῦ πολιτισμοῦ, ἀνεφέρθη καὶ εἰς τὴν κοινῶς παραδεδεγμένην δοξασίαν, ἣ τὸν κοινὸν νοῦν, ὅστις εἶναι βεβαίως ὁ ἀσφαλέστερος ὁδηγὸς καὶ ὁ ἀλάνθαστος γνώμων ὡς πρὸς τὴν οὐσιαστικὴν καὶ

ἀταλάντευτον σημασίαν πλείστων λέξεων. Πλὴν φαίνεται ὅτι δὲν ἀντελήφθη καλῶς τὴν ἰδέαν, ἣν ἠθέλησε νὰ προσλάβῃ ὡς συνεπίκουρον· προσήγγισε μὲν εἰς αὐτὴν, ἀλλὰ δὲν εἰσήλθε καὶ ἐντὸς τῆς εὐρείας αὐτῆς περιφερείας, ἔμεινε ἐπὶ τοῦ οὐδοῦ οὕτως εἰπεῖν τῆς θύρας, ἐπεριωρίσθη ἐντὸς τοῦ στενοῦ κύκλου μόνου τοῦ ἔθνους του, καὶ ἴσως οὐδὲ τούτου τὸν κοινὸν νοῦν ὀρθῶς ἠρμήνευσε, διότι ὡς μετ' ὀλίγον θέλομεν παρατηρήσει, φρονεῖ πάντῃ ἀντιθέτως ὁ Γκιζῶτος.

Ὅταν ὁμιλῇ τις περὶ κοινῶν νοῶν ἢ κοινῶν λόγων, δὲν πρέπει νὰ περιορίζηται ἢ νὰ ἐννοῆται ἐκείνων ἑνὸς μόνου ἔθνους, ἀλλ' ὅλων ἐν γένει τῶν πεπολιτισμένων ἔθνῶν. Ὁ κοινὸς τούτων νοῦς, ὁσάκις εἶναι ἀκέραιος, πεφωτισμένος καὶ σταθερὸς, πρέπει νὰ ἦναι καὶ σεβαστὸς ὡς πρὸς τὴν ἐννοιαν ἢ τὸν ὀρισμὸν τῶν λέξεων· εἶναι τὸ ὀρμέμφυτον, ἢ μᾶλλον ἡ κοινὴ τῆς ἀνθρωπότητος συνείδησις, δι' ἧς καὶ τὰ παραστατικὰ σημεῖα τῶν ἰδεῶν τῆς τελειοποιεῖ, καὶ τὰς ἐνεργείας τῆς διαρρυθμίζει. Ὁ φιλόσοφος ἢ ὁ ἐπιστήμων δύναται μόνον ν' ἀφαιρῇ τὸ πλεονάζον, ἢ νὰ προσθέτῃ καὶ ἀναπληρῇ τὸ ἐλλεῖπον, ὅπως παριστάνῃ τὰς ἰδέας καὶ τὰ πράγματα ἐν ὅλῃ τῇ ἀκρίβειᾳ καὶ ἐναργείᾳ των. Ἄς ἴδωμεν λοιπὸν τίνα ἐννοιαν ὁ κοινὸς οὗτος νοῦς ἐπισυνάπτει εἰς τὴν λέξιν τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἡ λέξις αὕτη δὲν εἶναι βεβαίως πρωτότυπος, εἶναι παραγωγικὴ, ἔχει ἰδίαν μητρότητα, ἐξ ἧς ἔλαβε τὴν γέννησιν, ἔχει ρίζαν καὶ κορμὸν τὴν πόλιν, ἐξ ἧς ἐβλάστησεν. Ἡ πόλις, ἣτις προὑποθέτει κοινωνικότητα καὶ ἐκουσίαν συνένωσιν λογικῶν ὄντων ἐν τινὶ χώρᾳ, εἶναι κέντρον πολυπληθές, εἰς τὸ ὅποιον καὶ τὸ ἄτομον καὶ τὰ πράγματα, εἶναι παντοῦ καὶ πάν-

τοτε μᾶλλον ἀνεπτυγμένα καὶ πρὸς τὴν τελειοποίησιν των ὀργῶντα· ἡ δὲ συμβίωσις ἐγγυωμένη ὑπὸ ἐννόμου τάξεως, εἶναι μᾶλλον εὐάρεστος καὶ ἱκανοποιητική. « Omnis civitas est constitutio populi. Populus autem non omnis coetus quocummodo congregatus, sed » coetus multitudinis juris consensu et utilitas communis sociatus (Cic. de Republ. L. II.) »

Πρὸς παράστασιν λοιπὸν καὶ ἑρμηνείαν τῆς διπλῆς αὐτῆς ἐν τῇ πόλει μορφώσεως, ἐπενοήθη καὶ ἐσχηματίσθη ἡ λέξις πολιτισμός (civilisation), λέξις ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς λείαν περιεκτικῆ καὶ οὐχὶ ἀπλῆ, διότι περιλαμβάνει καὶ ἀτόμων καὶ πραγμάτων τὴν ἐντελεστέραν κατάστασιν, κατὰ τε τὴν κυβέρνησιν, τοὺς νόμους, τὰ ἥθη, τὴν ἐλευθερίαν καὶ πᾶσαν ἐν γένει ἀρετήν. Ὅθεν καὶ οἰαδὴποτε πόλις καὶ χώρα, ὅσάκις κατέχωσι τὴν ὑψηλὴν καὶ τελειότεραν αὐτὴν μόρφωσιν, καλοῦνται γενικῶς καὶ μᾶλλον πολιτισμένα. Ἡ ἐντελεστέρα τῶν ἀνθρώπων ἀνάπτυξις, καὶ ἡ πραγματικὴ τῆς χώρας βελτίωσις, ἐπιβάλλουν οὕτως εἰπεῖν αὐτὸν τὸν χαρακτηρισμόν, διότι οὐδεὶς ποτε ἐφαντάσθη, νομίζομεν, ν' ἀποδώσῃ αὐτὸν εἰς τὰς ἀγρίας τῶν Ἑσχημῶ καὶ Ὑρώνων φυλάς, ἢ τὰς περιπλανεῖς καὶ σκηνητικὰς τῶν Ἀράβων, ἢ εἰς τὸν ἀγελαῖον τῶν κτηνῶν ἢ τὸν ὀρμεμψυτικὸν καὶ ἀπροόδευτον ἐντόμων τινῶν καὶ πτηνῶν βίον.

Ὁ πολιτισμός λοιπὸν δὲν σημαίνει ἀπλῶς συνένωσιν ἢ συνεταιρισμόν ἀνθρώπων ἐν τινι ὀρισμένῃ χώρᾳ, ἀλλὰ κοινωνικὴν κατάστασιν, εἰς ἣν ὑπάρχουν καὶ πραγματοποιοῦνται ἐν τῷ ἀτόμῳ καὶ τῇ κοινωνίᾳ ὑπὸ διαφόρων δυνάμεων ἢ παραγόντων, οἱ ὅροι καλλιεργημένου καὶ ἀποχρῶντος βίου. Τοιοῦτος εἶναι ὁ πολιτισμός καὶ τοιαύτην ἀπονέμει εἰς αὐτὸν σημα-

σίαν ὁ κοινὸς νοῦς τῶν ἀνεπτυγμένων ἐθνῶν. Δὲν ἀφορᾷ τύπους ἐθιμοταξίας ἢ ἐξωτερικῆς συμπεριφορᾶς· οἱ ἐπιπόλαιοι οὗτοι χρωματισμοὶ ἢ καλλοπισμοὶ δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν, ὡς συνέπειαι τῆς διπλῆς ἐκείνης καταστάσεως, οὐχὶ ὁμῶς καὶ ὡς οὐσιώδεις αὐτῆς ὅροι ἢ ἀπαρτιστικὰ στοιχεῖα, διότι ἄνευ μεμορφωμένων ἀνθρώπων διανοητικῶς καὶ ἠθικῶς, καὶ ἄνευ καλλιεργημένης καὶ καλῶς ὀργανισμένης χώρας, οὔτε λεπτὴ καὶ περιποιητικὴ συμπεριφορὰ (civilité), οὔτε τρόποι εὐγενικοὶ ἢ ἀνασκοπαὶ καὶ ἀβροφροσύναι, (politesse), δύνανται νὰ ἐννοηθῶσι· πάντα ταῦτα εἶναι προϊόντα καὶ ἀπόρροιαὶ ἐπιμελημένης ἀγωγῆς, ἀνεπτυγμένης διανοίας καὶ ἱκανῶς προωδευμένης χώρας.

Τοιαύτας δι' ἄλλων φράσεων πρεσβεύουν δοξασίαι καὶ οἱ ἐμβριθέστεροι καὶ σοφώτεροι Συγγραφεῖς, οἵτινες συνέγραψαν περὶ πολιτισμοῦ. Ὁ Γκιζῶτος ἐν τῇ σειρᾷ τῶν μαθημάτων, ἅτινα περὶ τὸ 1829, ἐδίδασκεν εἰς Παρισίους ὡς καθηγητῆς τῆς ἱστορίας ἐν τῇ Σχολῇ τῶν γραμμάτων, λέγει. « Ἐρευνήσας τίνα » ἐννοίαν ἀποδίδει εἰς τὴν λέξιν τοῦ πολιτισμοῦ ὁ κοινὸς νοῦς τῶν ἀνθρώπων, μ' ἐφάνη ὅτι » οὐσιωδῶς ἀνάγει αὐτὴν εἰς δύο γεγονότα, τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐξωτερικῆς καὶ γενικῆς τῆς κοινωνίας » καταστάσεως, καὶ τὴν ἑτέραν τῆς ἐσωτερικῆς καὶ » προσωπικῆς τοῦ ἀνθρώπου· ἐν ἄλλαις λέξεσι τὴν » τελειοποίησιν τῆς κοινωνίας καὶ τὴν τῆς ἀνθρωπότητος. » Ὁ δὲ Ῥωμανιόζης ἐν τῷ περὶ πολιτισμοῦ Σύγγραμμά του ἀνάγει αὐτὴν, « εἰς τὸν τρόπον τῆς » ὑπάρξεως τοῦ βίου κράτους τινός, δι' οὗ ἐνεργοποι » οῦνται οἱ ὅροι καλλιεργημένης καὶ ἱκανοποιητικῆς » συμβιώσεως. »

Οἱ δύο οὗτοι ὀρισμοὶ τὴν αὐτὴν περιέχουσαν ἔννοιαν, καίτοι διαφόρως ἐκπεφρασμένην. Τούτου ἕνεκα καὶ ἡμεῖς συνεχωνεύσαμεν αὐτοὺς εἰς ἓνα, εἰπόντες ὅτι ὁ πολιτισμὸς σημαίνει κοινωνικὴν κατάστασιν, εἰς ἣν ὑπάρχουν καὶ πραγματοποιοῦνται ἐν τῷ ἀτόμῳ καὶ τῇ κοινωνίᾳ οἱ ὅροι καλλιεργημένου καὶ ἀποχρῶντος βίου.

Ὁ καλλιεργημένος καὶ ἀποχρῶν βίος ἐν τῷ πολιτισμῷ, ἰσοδυναμεῖ μὲ τὴν ἐφικτὴν καὶ προοδευτικὴν τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς κοινωνίας τελειοποίησιν, διότι ὁ μὲν καλλιεργημένος βίος ἀφορᾷ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ νοῦς καὶ τὴν μόρφωσιν τῆς καρδίας, ὁ δὲ ἀποχρῶν τὴν εὐτυχίαν καὶ ἀσφάλειαν τῆς κοινωνίας. εἶναι δὲ αὐτὸς προῖον κοινόν καὶ ἀλληλέγγυον ὄλων τῶν μελῶν αὐτῆς, ἀπὸ τοῦ ἀπλοῦ ἐργάτου μέχρι τοῦ ἀνωτάτου Ἄρχοντος, διότι ἅπαντες ἀλληλενδέτως καὶ ἕκαστος ἐν τῇ σφαίρᾳ τῆς ἐνεργείας του, συντελοῦν πρὸς τὴν γένεσιν αὐτοῦ, ἥτοι πρὸς τὸν σχηματισμὸν τοῦ πεπολιτισμένου βίου τοῦ κράτους.

Τούτου δὲ ὁ βίος δὲν εἶναι ὡς ὁ τοῦ ἀνθρώπου, ὅστις ἔχει κυριολεκτικὴν ἔννοιαν· ἐκεῖνος ἔχει μεταφορικὴν, ἀφορᾷ πρόσωπον ἠθικόν καὶ περιεκτικόν, τὸ ἄποῖον μετρᾷ αἰῶνας ἐν τῇ διαρκείᾳ του, ἐνῶ τὸ ἄτομον μετρᾷ ἔτη· πλὴν ὡς τοῦτο γεννᾶται, ἀναπτύσσεται, ἐνεργεῖ καὶ ἐκ τῶν ποικίλων καὶ διαδοχικῶν αὐτοῦ κινήσεων συναποτελεῖται ὁ βίος του, οὕτω καὶ τὸ κράτος συσφαίνεται, προάγεται, λειτουργεῖ καὶ ἐκ τῶν διαφορῶν αὐτοῦ ἐνεργειῶν συναπαρτίζεται ὁ βίος του, διότι ὁ βίος ἐν γένει, εἴτε ὑπὸ φυσικὴν, εἴτε ὑπὸ μεταφορικὴν σημασίαν ἐκλαμβάνεται, οὐδὲν ἄλλο εἶναι, εἰμὴ τὸ ἄθροισμα τῶν ὁρατῶν καὶ διαδοχικῶν τοῦ ἰδίου κινήσεων καὶ ἀποτελεσμάτων.

Ἀφοῦ ἐγνωρίσαμεν τί ἐστὶ πολιτισμὸς καὶ τίνα ἔννοιαν ἀποδίδει εἰς αὐτὸν ὁ κοινὸς τῶν ἀνθρώπων νοῦς, ἃς ἐξετάσωμεν ἤδη καὶ τίνα εἰσὶ τὰ συστατικὰ, τίνες οἱ νόμοι ἢ αἱ δημιουργικαὶ αὐτοῦ δυνάμεις, καὶ τίνι τρόπῳ αὗται ἐπενεργοῦν ἐπὶ τῶν ἐθνῶν, ὅπως παραγάγῃ τὸν καλλιεργημένον καὶ ἀποχρῶντα αὐτῶν βίον.

Τὰ στοιχεῖα ἢ αἱ δημιουργικαὶ τοῦ πολιτισμοῦ δυνάμεις, δύνανται ν' ἀναχθῶσιν εἰς τέσσαρας κυρίως κατηγορίας· εἰς δύναμιν φυσικὴν, πολιτικὴν, ἠθικὴν καὶ οἰκονομικὴν. Αὗται ἀποτελοῦν τοὺς νόμους, δι' ὧν ζωογονεῖται καὶ τελειοποιεῖται ὁ πολιτισμὸς. Ἡ μὲν πρώτη ἐνεργεῖ ἀφ' ἑαυτῆς, ἡ δὲ δευτέρα διὰ τῆς κυβερνήσεως καὶ τῶν νόμων, ἡ τρίτη διὰ τῆς θρησκείας καὶ τῶν γραμμάτων, καὶ ἡ τελευταία διὰ τῆς βιομηχανίας. Ἐκ τῆς συνδρομῆς καὶ ἐνεργείας τούτων ἀνιδρύεται τὸ μέγα οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον καλοῦμεν πολιτισμόν.

Πλὴν κατὰ τίνα τρόπον αἱ δημιουργικαὶ αὗται δυνάμεις ἐπιδρῶσιν, ὅπως παραγάγῃ τὸν ὠραῖον αὐτὸν τοκετόν, ὅστις πάντοτε διακυμαίνεται μεταξὺ δύο ἄκρων, τοῦ βαρβαρισμοῦ ἐξ ἑνὸς καὶ τῆς διαφθορᾶς ἐξ ἑτέρου; — Διότι εἴτε εἰς ἐκεῖνον, εἴτε εἰς ταύτην παρεκτραπῆ, ἐμπίπτει εἰς βέβαιον ἀπωλείας βάραθρον. Ὁ βαρβαρισμὸς εἶναι ἄρνησις καὶ διαγραφή τοῦ πολιτισμοῦ· ἡ δὲ διαφθορὰ ἢ ὁ ἐψιμμηθιωμένος οὗτος βαρβαρισμὸς, εἶναι παράβολός τις κατάστασις τοῦ ἀστυχοῦ βίου, ἣτις ὑποκώφως τείνει πρὸς τὴν διάλυσιν αὐτοῦ. Ἡ μέση λοιπὸν ὁδὸς εἶναι ἡ ἀληθὴς τοῦ πολιτισμοῦ κατάστασις, πρὸς ἐπίτευξιν τῆς ὁποίας ὀφείλουν οἱ νόμοι αὐτοῦ ἢ αἱ δυνάμεις νὰ ἐπιδρῶσιν.

Ἐνεκα τούτου δύναται μὲν ἔθνος τι νὰ ᾔγαι ὑπὸ

τινας ἐπόψεις ὀπωσοῦν πεπολιτισμένον, πλὴν ὑπὸ ἐτέρας νὰ ἦναι ἐλλειπές, καὶ νὰ προσεγγίζη μᾶλλον εἰς τὸν βαρβαρισμὸν ἢ τὴν διαφθοράν. Δύναται ὡς πρὸς τὰς τέχνας ἢ τὰς ἐπιστήμας ἢ τὴν βιομηχανίαν νὰ πρωτεύη, ἀλλ' ὡς πρὸς τὴν κυβέρνησιν ἢ τοὺς νόμους ἢ τὰ ἥθη νὰ ἦναι ὑποδεέστερον. Ἐὰν ἡ κυβέρνησις αὐτοῦ εἶναι φιλόρπαγος, ἢ ἐπιθετική, ἢ τυραννική· ἐὰν οἱ νόμοι καθιερόνουν προνόμοια καὶ ἀδίκους ἀνισότητας, τότε αὐτὸ ὑπὸ ταύτας τὰς ἐπόψεις κλίνει μᾶλλον πρὸς τὸν βαρβαρισμὸν· ἐὰν τὰ ἥθη εἶναι ἄκοσμα, ἢ παραλελυμένα, ἢ χαλαρά, τότε τείνει πρὸς τὴν διαφθοράν. Ἴνα λοιπὸν ἀπέχη ἐπίσης ἐκ τῶν δύο τούτων ἐπικινδύνων ἄκρων καὶ βαδίζη τὴν μέσην ὁδόν, πρέπει νὰ ἦναι ἐν ταύτῃ πλήρες, καὶ νὰ συμμορφοῦται καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις πρὸς τοὺς νόμους ἢ τὰς δυνάμεις τοῦ πολιτισμοῦ. Ἄς παρατηρήσωμεν ἤδη μιᾶς ἐκάστης αὐτῶν τὴν ἐπίδρασιν, καὶ πρῶτον τῆς φυσικῆς.

(ἀκολουθεῖ.)

ΕΝΥΗΝΙΟΝ ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΘΕΝ

Κατὰ τὰς δύο πρώτας Μ. Χ. ἑκατονταετηρίδας ἤχημαζον οἱ νεώτεροι καλούμενοι σοφισταί· ἄνδρες ἄλλως λίαν εὐπαιδευτοὶ καὶ καλῶς κατηρτισμένοι ἐκ τῶν γνώσεων τῆς ἐποχῆς τῶν· πλὴν ἤσχοοντο καὶ αὐτοὶ μᾶλλον εἰς τὴν ῥητορικὴν, ἐξ ἧς προσεδόκων καὶ τιμὰς ν' ἀπολαύσωσι, καὶ εἰς τὰ ὑπατά ἀξιώματα ν' ἀναβῶσιν. Οἱ σοφοὶ λοιπὸν οὗτοι ἄνδρες, ὡς Δίων ὁ Χρυσόστομος, Ἄριστίδης ὁ Ἑλιος, Ἀπολλώνιος ὁ Τριανεύς καὶ πλείστοι ἕτεροι, περιερχόμενοι κα-

τὰ πῆν συνήθειαν τοῦ τότε καιροῦ τὰς διαφόρους πόλεις, ἔκαμνον εἰς τὰς συνελεύσεις τοῦ λαοῦ ἀγορεύσεις ἀναλόγους πρὸς τὰς περιστάσεις. Κατελθὼν δέ ποτε εἰς Ἀλεξάνδρειαν Δίων ὁ Χρυσόστομος καὶ ἀγορεύσας εἰς τὴν συνέλευσιν, διεπέρανε τὴν ὀμιλίαν του μὲ τὸ ἐφεξῆς περίεργον ἱστορικὸν ἀνέκδοτον. « Ὑπῆρξέ ποτε, εἶπεν, ἐν Αἰγύπτῳ διάσημός τις Μουσικός, ὅστις προῖωνίσθη ἐν ἐνυπνίῳ ὑπὸ τινος Θεοῦ, ὅτι ἔμελλεν ἡμέραν τινὰ νὰ ψάλλῃ εἰς τὰ ὦτα ἐνὸς Ὁνοῦ (Γαιδάρου). Πλὴν ἐκλαθὼν τὸν προῖωνισμόν αὐτὸν ὡς παιγνίδιον καὶ συνήθη τοῦ ὕπνου φαντασίαν, δὲν ἐπέστησεν ἐπὶ πολὺ τὴν προσοχὴν του. »

» Μετὰ τινα ὁμῶς πάροδον χρόνου, συνέπεσε νὰ ἐπιτκεφθῇ τὴν Μέμφιν, πρωτεύουσαν τῆς ἀρχαίας Αἰγύπτου, Τύραννός τις τῆς Συρίας, ὅστις ἀκούσας λίαν ἐκθειάζόμενον ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων τὸν μνησθέντα Μουσικόν, ἐζήτησε νὰ τὸν ἀκροασθῇ καὶ αὐτός. Ὁ ἀοιδὸς πλήρης χαρᾶς καὶ ἐλπίδος ἐμφανισθεὶς ἐνώπιόν του, ἀνέπτυξεν ὅλα τὰ θέληγητρα, καὶ ἀπεκάλυψε πάντα τὰ μυστήρια τῆς Μουσικῆς τέχνης. Ἀλλ' ὁ Τύραννος ἐκεῖνος, ὅστις ἦτον ἀμαθὴς καὶ ἀγροῦκος, ἀφοῦ τὸν ἤκουσεν ὀλίγον, διέταξεν αὐτὸν ἀποτόμως καὶ ὑβριστικῶς νὰ παύσῃ, διότι τοῦ ἐπροξένει μᾶλλον ἐνόχλησιν ἢ ἡδονήν. Τότε ὁ Μουσικός ἀναμνησθεὶς τοῦ ἐνυπνίου, ἀνεφώνησε, « τῶρα ἐννοῶ τί θὰ εἴπῃ νὰ ψάλλῃ τις εἰς τὰ ὦτα ἐνὸς Ὁνοῦ. »

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΜΒΟΛΙΑΣΜΟΥ ΤΗΣ ΕΥΛΟΓΙΑΣ.

(Συνέχεια.)

Οὐδείς τῶν ἀρχαίων Ἱατρῶν καὶ Συγγραφέων μνημονεύει τὴν νόσον τῆς Εὐλογίας. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι δὲν ἦτο γνωστὴ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα εἰς τὴν Εὐρώπην, διότι οὔτε οἱ Ἱατροὶ, οἵτινες ἀναφέρουν τόσας ἐτέρας νόσους ἤτιον σημαντικὰς, ἤθελόν ποτε ἀποσιωπήσει μίαν τόσον ὀλεθρίαν, οὔτε οἱ Ἱστορικοὶ ἤθελον μνημονεύσει τόσα γεγονότα, χωρὶς ν' ἀναμίξωσι καὶ τὸν θάνατόν τινος Ἡγεμόνος ἢ μεγάλου ἀνδρός, προελθόντα ἐκ τῆς Εὐλογίας, οὔτε οἱ Ποιηταί, οἵτινες τοσοῦτον ἠσυχολοῦντο εἰς τὴν ζωγραφίαν τῶν ὠραιότητων ὑπὸ τῶν ὁποίων ἐνθουσιάζοντο, ἤθελον παραλήψει νὰ σημειώσωσι τὴν τρομερὰν ἐκείνην νόσον, ἥτις ἐπὶ τοσοῦτω ἀλλοιόνηι τοὺς χαρακτῆρας τῶν ὠραιότερων προσώπων. Ἡ Εὐλογία, ἀφ' ὅσον δυνάμεθα νὰ πληροφορηθῶμεν ἐκ τῆς ἱστορίας, μετεδόθη ἐκ τῆς Αἰθιοπίας εἰς τὴν Ἀραβίαν περὶ τὸ ἔτος 571 Μ. Χ. Οἱ δὲ Σταυροφόροι μολυνθέντες ἐξ αὐτοῦ τοῦ ὀλεθρίου λοιμοῦ, καθ' ὃν χρόνον ἐξεστράτευον κατὰ τῆς Παλαιστίνης, μετεφύτευσαν αὐτὸν ἐν τῇ ἐπανόδῳ των εἰς τὴν Εὐρώπην περὶ τὸ 1090 (Mead). Ὁ λοιμὸς ὁμῶς οὗτος, τὸν ὅποιον (κατ' εὐφημισμὸν ἴσως) ἀπεκαλέσαμεν Εὐλογίαν, δὲν ἐπέφερε καταρχὰς μεγάλην θραῦσιν· ἐπὶ τρεῖς ἡμισυ σχεδὸν αἰῶνας προσεργύζετο οὕτως εἰπεῖν εἰς διάφορα μέρη, ἀλλὰ δὲν ἀνεφάνη συνωδευμένος μὲ βέβαια καὶ καταστρεπτικὰ ἀποτελέσματα, εἰμὴ περὶ τὸ 1572

(Albertus Hallerus). Ἐκτοτε διατρέχει τὰς διαφόρους χώρας τῆς Εὐρώπης, ἐμφανιζόμενος ἐπιδημικῶς ἀνὰ πᾶσαν πενταετίαν κατὰ τοὺς ἀκριβεστέρους ὑπολογισμούς (Tissot).

Ἡ Εὐλογία, ἀφ' ὅσον μανθάνομεν ἐκ τῶν σπουδαιότερων ἐκθέσεων τῶν Ἱεραποστόλων, πρέπει νὰ ἦτο λίαν ἀρχαία εἰς τὸ ἀπέραντον κράτος τῶν Σινῶν, ὡς ἦτον ἐπίσης ἀρχαία καὶ ἡ συνήθεια τῆς δι' ἐμβολιασμοῦ μεταδόσεως αὐτῆς. Μόλα ταῦτα φαίνεται ὅτι ἡ μέθοδος τοῦ ἐμβολιασμοῦ μετεδόθη εἰς τὴν Εὐρώπην ὑπὸ τῶν Κιρκασίων, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ ὠραιότης τῶν νεανίδων, ἀπετέλει τὸν κυριώτερον κλάδον τοῦ ἐμπορίου· τὸ συμφέρον, τὸ ὅποιον εἶναι ἡ φιλοσοφικωτέρα μερὶς τοῦ ἀνθρώπου, ἐχρημάτισεν ἡ ἀφορμὴ εἴτε τῆς ἀνακαλύψεως, εἴτε τῆς ἐκ τῶν Σινῶν παραλήψεως τῆς σωτηριώδους αὐτῆς μεθόδου, δι' ἧς ἐπρολαμβάνετο ἡ τοσοῦτον ἀπαισία εἰς τε τὴν ζωὴν καὶ τὴν ὠραιότητα φυσικὴ Εὐλογία (Millin). Τοῦτου ἔνεκα ὁ ἐμβολιασμὸς καλεῖται ὑπὸ τοῦ ἐπιφανοῦς Haller, Modus Circassicus.

Τίς ἤθελε ποτὲ δυνηθῆ νὰ προμαντεύσῃ, ὅτι ἐξ ἐκείνων τῶν βαρβάρων καὶ ἀφιλοξένων χωρῶν, κειμένων μεταξὺ τοῦ Εὐξείνου καὶ τῆς Κασπίας, ὅθεν οἱ Ἀργοναῦται ἤρπασαν τὸ μυστηριώδες χρυσοῦν δέρας ἀπὸ τὸν βασιλέα Αἰήτην, ἤθελε μεταβῆ εἰς τὴν πολιτισμένην Εὐρώπην μίᾳ σημαντικωτάτῃ ἀνακάλυψις, ἥτις νὰ χορηγῆ ἀφορμὴν σπουδαίας συζητήσεως εἰς τόσους διασήμους Ἱατροὺς καὶ εὐπαιδέτους ἀνδρας; Καὶ ὁμῶς οὕτως ἠκολούθησε, διότι ἀπὸ μίαν τῶντι Κιρκασίαν μετηνέχθη ὁ ἐμβολιασμὸς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν περὶ τὸ ἔτος σχεδὸν 1670 (Kirkpatrick), ὅθεν τὸ πρῶτον ἐπεκτάθη ἡ χρῆσις του εἰς τοὺς Ἑλ-

ληνας καὶ Ἀρμενίους, οὐχὶ ὁμῶς καὶ εἰς τοὺς Μωαμεθανούς, οἵτινες ἔνεκα τῆς πίστεως αὐτῶν πρὸς τὴν εἰμαρμένην, ἐθεώρουν ὡς ἀσεβῆ, ὄντινα ἤθελε πειραθῆ καὶ ὑπεξαιρεθῆ ἐκ τοῦ κράτους τῆς. Ἀκολουθῶς ὁμῶς ἡ δεισιδαιμονία αὕτη ὑπεχώρησε, καὶ ὁ ἐμβολιασμός ἐγένε δεκτός καὶ ὑπὸ τῶν Μουσουλμάνων.

Τοιαύτη τις εἰδήσις μετεδόθη ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ εἰς τὴν λοιπὴν Εὐρώπην πρὸ τοῦ 1713, τῆς ὁποίας ἴχνη ὑπάρχουν εἰς τὰς Πράξεις τῆς Λειψίας (Acti di Lipsia), εἰς τὰς Ἀγγλικὰς φιλοσοφικὰς πραγματείας (Transazioni filosofiche Inglesi), καὶ εἰς τὸ παράρτημα τῆς περιηγήσεως τοῦ Κω. de la Montraye. Τέλος πάντων περὶ τὸ ἔτος 1713, δύο Ἑλληνας Ἴατροὶ ἐδημοσίευσαν εἰς τὴν Εὐρώπην τὸν ἐμβολιασμόν, τὸν ὁποῖον εἶχον ἰδῆ ἐφαρμοζόμενον γενικῶς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν· αὐτοὶ δὲ ἦσαν οἱ ΚΚ. Ἰάκωβος Πυλαρίνης (α), καὶ Ἐμμανουὴλ Τιμόνης (β).

Τὰ βιβλία τῶν δύο τούτων Ἰατρῶν μικρὸν ἢ οὐδὲν ἀποτέλεσμα παρήγαγον. Αἱ ἀνακαλύψεις, ἔστωσαν καὶ αἱ σπουδαιότεραι, δὲν διαδίδονται ποτε εἰς τὰ πλήθη, εἰμὴ μετὰ πάροδον πολλῶν ἐτῶν καὶ μετὰ ἐπανελημμένας ἀποπείρας. Μόλις ἤρχισε νὰ γίνηται λόγος τις μεταξὺ τῶν Ἰατρῶν καὶ τινῶν περιέργων, καὶ νὰ ἐνεργηθῆ συνάμα ἐν μόνον πείραμα ἐμβολιασμοῦ εἰς Παρισίους ὑπὸ τοῦ περιφήμου Ἰατροῦ Eller.

(α) Ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου εἶναι ὁ ἑξῆς· Nova et tuta Variolas excitandi per trasplantationem methodus. In Venetia 1713.

(β) Emmanuel Timoni Epistola ad Joannem Woodynard 1713, διαβιβασθεῖσα εἰς τὴν Βασιλικὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Λονδίνου.

Ἐν τούτοις περὶ τὸ 1718 ὁ Κ. Wortlay σύζυγος τῆς ἐξόχου Milady Montague, Πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ Ὀθωμανικῇ Πύλῃ, πεισθεὶς ἀπὸ τὰ ὑπ' ὄψιν του ἐκτελούμενα καθημερινὰ πειράματα, ἐπέτρεψε νὰ ἐμβολιασθῆ ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ υἱός του ὑπὸ τοῦ χειρουργοῦ Κ. Μαιτλάνδου, ὅστις καὶ ἐντελῶς ἐπέτυχεν.

Ἐπανελθόντες ἀκολουθῶς εἰς τὴν Μεγάλην Βρετανίαν ὁ τε Κ. Wortlay, ἡ Milady καὶ ὁ Μαιτλάνδης, ἤρχισαν νὰ κηρύττωσιν εἰς τὸ Λονδῖνον τὰς ὠφελείας τοῦ ἐμβολιασμοῦ, καὶ νὰ δώσωσιν ἐν ταύτῳ καὶ πρῶτοι τὸ παράδειγμα, ὑποβαλόντες εἰς αὐτὸν τὴν πενταετῆ κόρην των. Ἡ αἰσία ἐκβασίς τοῦ πειράματος τούτου, συνωδευμένου καὶ ἀπὸ τοὺς πειστικοὺς ἐκείνων λόγους, ἠῤῥησε τὸν ἀριθμὸν τῶν περιέργων, οἵτινες πλέον ἠσχολήθησαν, ὅπως διὰ πλειοτέρων πειραμάτων βεβαιωθῶσιν, ἂν ὅ,τι ἐπετύγγανεν εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἠδύνατο νὰ ἦναι ἐπίσης εὐεργετικὸν καὶ εἰς τὰ κλίματά μας. Ὁ Ἰατρικὸς Σύλλογος τοῦ Λονδίνου, ἀποφασίσας νὰ προβῆ εἰς ἐπανελημμένα πειράματα, ἀπετάθη περὶ τὸ 1721 πρὸς τὴν Κυβέρνησιν, ἥτις τοῦ παρεχώρησεν ἐπτὰ δεσμότας καταδεδικασμένους εἰς θάνατον. Μεταξὺ αὐτῶν ὑπῆρχε νεανὴς τις δεκαοκταετής, ἐπὶ τῆς ὁποίας ὁ περίφημος Ἰατρός Mead, ὅστις ἠξιώθη καὶ τῆς δόξης τοῦ νὰ ἐμπιστευθῆ εἰς τὴν μάθησίν του ἡ ζωὴ τοῦ μεγάλου Ἰσαὰκ Νεύθωνος, ἠθέλησε νὰ ἐφαρμώσῃ τὴν Σινικὴν μέθοδον τοῦ ἐμβολιασμοῦ, ἥτις διαφέρει ἀπὸ τὴν τῶν Κιρκασίων κατὰ τοῦτο, ὅτι οἱ μὲν Σινεὶ δὲν κάμνουν κάμμιναν τομὴν πρὸς μετάδοσιν τῆς ἐπεισάκτου Εὐλογίας, ἀλλὰ βρέχουν μόνον ἐντὸς τῆς εὐλογιώδους ὕλης τεμάχιον βάμβακος, τὸ ὁποῖον εἰ-

εάγουν εἰς τοὺς μυκτῆρας· οἱ δὲ Κιρκάσιοι πράττουσι ἐπιπολαίους τινὰς τομάς εἰς τοὺς βραχίονας, καὶ τοὺς μηρούς, ὅπου ἐγγέουσι τὴν εὐλογιώδη ὕλην (Philosophical Transaction n. 339 e 347).

Ἐκ τῶν ἐπτὰ δεσμοτῶν εἷς εἶχε λάβει προηγουμένως εἰς τὰς φυλακὰς τὴν φυσικὴν Εὐλογίαν, οἱ δὲ ἕτεροι ἔξ ὑπεβλήθησαν ἐπιτυχῶς εἰς τὸν ἐμβολιασμόν· μόνη ἡ νεάνις τοῦ Κ. Mead ἔλαβε συμπτώματα βαρύτερα, ἰδίως εἰς τὴν κεφαλὴν. Τούτου ἕνεκα οὐδένα γνωρίζω νὰ ὑπεβλήθη πλέον εἰς τὴν Σινικὴν μέθοδον, ἀλλ' εἰς ἐκείνην τῶν τομῶν, ἧτις ἕνεκα τῆς αἰσίας ἐκθάσεως τῶν ῥηθέντων πειραμάτων, ἔλαβεν ἕνα φήμην καὶ κυκλοφορίαν. Τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐδημοσιεύθησαν δύο Συγγράμματα, ἐκτὸς ἐκείνων τῶν δύο Ἑλλήνων Πυλαρίνη καὶ Τιμόνη, ἐν τοῦ Κ. Μαιτλάνδου, ὅστις μετὰ τὸ πείραμα τῶν ἔξ δεσμοτῶν εἶχεν ἐκτελέσει ἰδιαιτέρως καὶ ἄλλους ἐμβολιασμοὺς, καὶ ἐν ἑτερον τοῦ Κ. le Duc.

Ἐν τούτοις εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἐξηκολούθουν τὰ πειράματα, τὰ ὅποια ἔτι μᾶλλον ἐστερεοποιοῦσι τοὺς πρωτουργοὺς τοῦ ἐμβολιασμοῦ, καὶ ἡύξανον τὸν ἀριθμὸν τῶν ὀπαδῶν των. Ἀλλ' ἐπειδὴ εἰς πᾶν ἔθνος εὐρίσκεται κατὰ μᾶλλον ἢ ἦττον πεποίθησις τις περὶ τῆς ὑπεροχῆς τῶν κατὰ παράδοσιν ἐθίμων, ἅτινα ἀποτελοῦν μίαν, οὕτως εἰπεῖν, δύναμιν πολιτικῆς ἀπραξίας, ἀποποιουμένης οἰονδήποτε νεωτερισμόν, διὰ τὸν μόνον λόγον ὅτι εἶναι νεωτερισμός· ὑπῆρξεν ὡσαύτως καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἐν κόμμα πολέμιον τοῦ ἐμβολιασμοῦ, καὶ πειρώμενον ὄλαις δυνάμει νὰ τὸν καταβάλλῃ. Εἰς ζήτημα τοσοῦτον σπουδαῖον ἢ δημοτικῆ ἀπέχθεια ἦτον, ὀφείλομεν νὰ τὸ ὁμολογήσωμεν, ἐν μέρει δικαιολογημένη.

Ἐπρόκειτο νὰ πεισθῶσιν οἱ φιλόστοργοι γονεῖς, νὰ παραδώσωσι ἐκουσίως τὰ τρυφερά τέκνα των εἰς τὴν διάθεσιν ἑνὸς νοσήματος φύσει θανασίμου, μὲ μόνην τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναβρώσεως, ἄνευ τινὸς βεβαιότητος περὶ τῆς εἰς τὸ μέλλον προλήψεως αὐτοῦ, καὶ εἰς τὸ ὅποιον τὰ τέκνα των ἠδύναντο νὰ μὴν ὑποκύψωσι ἴσως ποτὲ ἐν τῷ βίῳ. Ἐπρόκειτο ἀκόμη νὰ προσβληθῶσι διὰ τοῦ ἐμβολιασμοῦ αἱ διδασκαλῖαι τῆς Θρησκείας, αἵτινες μᾶς ἀπαγορεύουσι νὰ ἐκθέτωμεν εἰς ἐκουσίους κινδύνους τὴν ζωὴν. Τοὺς λόγους τούτους θέλομεν ἀκολούθως ἀναπτύξει ἕκαστον ἰδίως· ἤδη ἃς ἐπαναλάβωμεν διὰ βραχείων τὴν συνέχειαν τῆς ἱστορίας τοῦ ἐμβολιασμοῦ.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν πανταχόθεν ἐμβολιαζομένων ἡύξησεν ἐπὶ τοσοῦτω εἰς τὴν Ἀγγλίαν, καὶ μὲ τοσαύτην ἐπιτυχίαν καὶ ταχύτητα, ὥστε περὶ τὸ 1723, ἡ Ἡγεμονὶς Καρολίνα τῆς Οὐαλλίας, ἡ χρηματίσασα ἀκολούθως Βασίλισσα, ὑπέβαλεν ἅπασαν αὐτῆς τὴν οἰκογένειαν εἰς τὸν ἐμβολιασμόν, τὸν ὅποιον ἐξετέλεσεν ὁ Κ. Μαιτλάνδης. Ἡ κλασικὴ αὕτη ἐπιδοκιμασία τοῦ ἐμβολιασμοῦ εἰς τὴν Ἀγγλίαν, διήγειρε καὶ εἰς τὴν Γαλλίαν τινῶν τὴν σκέψιν. Εἰς τοῦτο δὲ συνετέλεσε καὶ ἡ τυποθεῖσα ἐπιστολὴ τοῦ Κ. la Coste, ἀπευθυνθεῖσα περὶ τὸ 1723 πρὸς τὸν Κ. Dodard, Ἴατρον τοῦ Χριστιανικωτάτου Βασιλέως, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναπτύσσει θεωρητικῶς τὴν μέθοδον τοῦ ἐμβολιασμοῦ. Ἀναφέρει δὲ ὅτι ὁ Δοῦξ Ἀντιβασιλεὺς, ἦτο διατεθειμένος νὰ διατάξῃ πειράματα, πλὴν ὁ θάνατος τὸν ἐπρόλαβε, καὶ ἡ σύμπνοια τῶν Γάλλων Ἴατρῶν ἀντέτεινε τότε εἰς τὸν νεωτερισμόν, τὸν ὅποιον πολλοὶ ἀπεχάλεσαν μίαν ῥὴν καὶ ἀθέμιτον. Variolas inoculare nefas. (Millin).

Ἐπὶ εἴκοσιν ἔτι ἠκολούθουν ἀκόμη, κυρίως εἰς τὴν Ἀγγλίαν, νὰ διαφιλονεικῶσι καὶ συνάμα νὰ ἐνεργῶσι τὸν ἐμβολιασμόν, ὅτε οἱ διασημότεροι Ἴατροὶ τῆς Εὐρώπης εἰς τε τὴν Ὀλλανδίαν καὶ τὴν Γερμανίαν, ἐκπεπληγμένοι ἀπὸ τὴν διάρκειαν τῶν ἐπιτυχιῶν, αἵτινες καθεκάστην ἀνηγγέλλοντο ἐκ τῆς Ἀγγλίας, ἐσύσταινον τὴν εἰσαγωγὴν του (Boerhaave, Haller, Tissot, Sherard, Tralles). Ἀλλ' ἡ ὑπεροχὴ τῶν Ἀγγλῶν ἐπὶ τῆς λοιπῆς Εὐρώπης ἦτο τοιαύτη, ὥστε ἐνῶ εἰς τὴν νῆσον ἐκείνην τὸ ζήτημα ἦτο πλέον εἰς τὰς χεῖρας τοῦ λαοῦ, καὶ ἐπεβεβαιουῦτο ὑπὸ ἐπανειλημμένων συνεχῶν πειραμάτων, μόλις εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Εὐρώπην ἐσυζητεῖτο ὑπὸ ὀλίγων νοσημόνων, οἵτινες ἢ δὲν ἐτολμοῦσαν, ἢ δὲν ἠδύναντο νὰ τὸ ἐνεργοποιήσωσιν. Ὅθεν προτοῦ νὰ γενικευθῇ ὁ ἐμβολιασμός εἰς τὴν λοιπὴν Εὐρώπην, ἐσυστήθη περὶ τὸ 1746 εἰς τὸ Λονδῖνον δι' αὐτὴν τὴν ἐργασίαν, ἰδιαιτέρον Νοσοκομεῖον πρὸς εὐκολίαν τοῦ κοινοῦ (α)· τοσοῦτον δὲ σπουδαία ἐθεωρήθη ἡ σύστασις αὕτη, ὥστε ὁ ἴδιος Βασιλεὺς ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ὡς Προστάτης, καὶ ὁ Δοῦξ τῆς Μαλβουρούγης ὡς Πρόεδρος, ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῶν Κομήτων τῆς Λιχφιάλδης καὶ τῆς Νοθουμπερλάνδης. Τὸ παράδειγμα τῆς Βασιλικῆς οἰκογενείας καὶ ἡ σύστασις τοῦ Νοσοκομείου, ἀποδεικνύουν ἀρκούντως ὅτι εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἦτο τότε ἀποφασισμένον ὀριστικῶς τὸ ζήτημα τοῦ ἐμβολιασμοῦ τῆς Εὐλογίας· ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐπαυσε πλέον πᾶσα ἀντίστασις εἰς αὐτὴν τὴν νῆσον, καὶ οἱ τρεῖς Ἡγεμονόπαιδες Ἑρρίκος, Φεδερίκος καὶ Γουλιέλμος ἐνεβολιάσθησαν περὶ τὸ 1754. Τὸ δὲ ἐ-

(α) Ἐφημερίς Ἐγκυκλοπαιδικῆ τοῦ Μαΐου 1746.

πόμενον ἔτος δι' ὁμοθύμου συγκαταθέσεως τοῦ Ἴατρικοῦ Συλλόγου τοῦ Λονδίνου, ἀνεκτρύχθη ὁ ἐμβολιασμός, Σπουδαῖος καὶ οὐσιώδης εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος.

Ἡ ἱστορία τῆς Ἀγγλίας ὡς πρὸς τὴν Εὐλογίαν, οὐδέν τι πλέον μᾶς προσφέρει, εἰμὴ ὅτι οἱ δύο Ἐπισκοποὶ Ἀγγλοὶ τῆς Βορκεστέρης καὶ τῆς Νορβίκης καὶ ὁ Κ. Jome, ἔπεισαν τὰς πεφοβισμένας συνειδήσεις ὅτι ἦτο θεμιτὸς ὁ ἐμβολιασμός, ὅστις καὶ ἐκ τῶν καθημερινῶν πειραμάτων ἀπεδεικνύετο σπουδαῖος καὶ οὐσιώδης εἰς ὅλον τὸ ἔθνος, ὡς εἶχεν ἀποφανθῆ καὶ εἰς ἐκ τῶν ἐντιμοτέρων Ἴατρικῶν Συλλόγων τῆς Εὐρώπης. Ἐκτοτε ἐστερεώθη εἰς τὴν νῆσον ἡ γενικὴ χρῆσις τοῦ ἐμβολιασμοῦ τῆς Εὐλογίας, οὐδὲ ἀνεφάνη πλέον εἰς τὴν Ἀγγλίαν Σύγγραμμά τι, τὸ ὁποῖον νὰ καταπολεμῇ αὐτὴν τὴν γενικὴν μέθοδον.

Ὁ περίφημος Tronchin, ὅστις πρὸ δύο ἐτῶν ἔλαβε τὴν τιμὴν νὰ ἐμβολιάσῃ τὸν Ἡγεμόνα τῆς Πάρμης ἡδὴ ἐπίδοξον Δοῦκα, ἐχρημάτισεν εἰς ἐκ τῶν πρώτων, οἵτινες ἐτόλμησαν νὰ ἐφαρμώσωσιν αὐτὴν τὴν μέθοδον εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Εὐρώπην, καὶ ἕως ἀπὸ τοῦ 1748, ἔδωσε τὸ εὐτυχὲς παράδειγμα ἐπὶ τοῦ υἱοῦ του εἰς τὸ Ἀμστερδὰμ, ὅπου εἶχε τὴν θέσιν τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ τοῦ Ἴατρικοῦ Συλλόγου. Μετ' ὀλίγον ἡ περιέργεια τῶν πειραμάτων ἐπεκτάθη καὶ εἰς τὴν Ὀλλανδίαν καὶ τὴν Ἑλβετίαν, καὶ ἰδίως εἰς τὴν Γενεύην, ὅπου ὁ ἐμβολιασμός εἰσῆχθη περὶ τὸ 1751, καὶ ἐντεῦθεν μετεδόθη εἰς τὴν Φιλανδίαν, τὸ Βρανδεμβούργον, τὴν Νορβηγίαν καὶ τὰ λοιπὰ ἀρκτῶα μέρη, ὅπου κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Λονδίνου ἐσυστήθησαν περὶ τὸ 1754, Νοσοκομεῖα ἐμβολιασμοῦ καὶ εἰς τὰ κράτη τῆς Σουηδίας καὶ τῆς Δανίας. Ἰσοαύτη δὲ

ἦτον ἡ πίστις καὶ ἡ ἀσφάλεια, τὰς ὁποίας ἐνέπνεεν ἡ νέα μέθοδος, ὥστε δὲν ἐδίστασε νὰ ὑποβληθῆ εἰς αὐτὴν καὶ ἡ πλουσιωτάτη καὶ μονογενὴς κληρονόμος τοῦ Ὑπουργοῦ Βαρῶνος Βερνστόρφ, καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ ἐπίδοξος διάδοχος τοῦ Βασιλέως τῆς Δανίας. Εἰς Γοττεμβοῦργον ἐσυστήθη προσέτι ἕτερον Νοσοκομεῖον πρὸς τοιοῦτον σκοπὸν, καὶ περίφημον κατέστη τὸ μετάλλιον, κατασκευασθὲν εἰς τὴν Στοκχόλμην πρὸς τιμὴν τοῦ ἐμβολιασμοῦ, εἰς τὸ ὁποῖον ἐξ ἑνὸς ἦτον ἐγχαραγμένος ὁ Ἀσκληπιὸς καὶ ὄφις εἰς θέσιν ἐπιθετικὴν, ὑπαινιττόμενος τὴν Εὐλογίαν, μὲ τοιαύτην ἐπιγραφὴν *subiata jure nocendi* (Ἐγερθείσης ἐν τῇ ἰσχύϊ τῆς νὰ ἐπιτεθῆ), καὶ ἐξ ἑτέρου ἀνεγινώσκετο μόνη ἡ ἐξῆς ἐπιγραφὴ: *ob infantes Civium felici ausu servatos* (Ἐσώθησαν διὰ τοῦ θάρρους τὰ τέκνα τῶν πολιτῶν.)

Ἡ μεσημβρινὴ Εὐρώπη ἐνησχολήθη βραδύτερον ἐπὶ τῆς σπουδαίας ταύτης ἀνακαλύψεως, καὶ ἤθελεν ἴσως ἔτι μᾶλλον βραδύνει εἰάν ὁ Κ. de la Condamine, ὅστις τοσοῦτον ὑπηρέτησε τὴν Ναυτιλίαν καὶ τὰς ἐπιστήμας διὰ τῶν ἀθανάτων αὐτοῦ ἐκδρομῶν πρὸς τὸν Ἰσημερινόν, δὲν ἀπεφάσιζε μετὰ τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ ἐκ τῆς ἐν τῇ Ἀμερικῇ φιλοσοφικῆς περιηγήσεώς του, ν' ἀναγνώσῃ περὶ τὸ 1754 εἰς τὴν ἐν Παρισίοις Βασιλικὴν Ἀκαδημίαν τῶν Ἐπιστημῶν τὴν πρώτην αὐτοῦ ἔκθεσιν. Ἡ ἔκθεσις αὕτη ἐπροξένησε μέγαν ἀναβρασμὸν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν Γάλλων· οὔτε ἡ ἀκρίβεια, οὔτε ἡ μέθοδος, οὔτε ἡ ἐνέργεια τῶν γεγονότων ἴσχυσαν ν' ἀποτρέψωσιν ἐν σμῆνος πολέμιων, ἀπὸ τοῦ νὰ διεγερθῶσι κατὰ τῆς νέας αὐτῆς θεωρίας μόνις ἐδημοσιεύθη. Ὁ Κ. de la Condamine περιηγούμενος τὴν Ἰταλίαν προσεκάλει πανταχοῦ εἰς

ἐνέργειαν πειραμάτων ἐμβολιασμοῦ. Οἱ μᾶλλον δὲ εὐπειθεῖς εἰς τὰς προτροπὰς του ἐχρημάτισαν οἱ Τυρρῆνοί. Ὅθεν ἐκεῖ παρατηροῦμεν ὅτι περὶ τὸ 1755, ἐξετελέσθησαν ἐπιτυχῶς πλέον τῶν διακοσίων ἐμβολιασμῶν (Manetti). Τὰ αἴσια τούτων ἐξαγόμενα ἔπεισαν τὴν Κυβέρνησιν τῆς Τυρρηνίας, νὰ διατάξῃ εἰς τὴν Φλωρεντίαν δημόσια πειράματα, τὰ ὁποῖα ἐνεργήθησαν περὶ τὸ 1756 ἐπὶ ἐξ παιδῶν εἰς τὸ Βασιλικὸν Νοσοκομεῖον τῆς Ἀγίας Μαρίας τῶν Νηπίων. Ἐκτοτε μετεδόθη καὶ εἰς τὰς πέριξ τῆς Φλωρεντίας πόλεις· καὶ μετὰ δύο ἔτη ὁ Κ. Φραγκίσκος Βέρτσης εἰσήγαγε τὸν ἐμβολιασμὸν εἰς τὸ Παταύιον. Ἐπεκτείνεται δὲ ὁσημέραι καθ' ὅλην τὴν Ἰταλίαν διὰ τῆς ἐνεργείας τῶν ἱατρῶν Guarnieri, Battini, Tani, Pierotti, Turacchi, καὶ διὰ τῶν Συγγραμμάτων τῶν ἱατρῶν Poverini, Targioni, Pauli, Caluri, Berzi, Gandini, Manetti κ. λ. Εἰς Μεδιόλανα πρῶτος ὁ Κ. Tadini ἔδωσε τὸ παράδειγμα περὶ τὸ 1761, ἐμβολιάσας τὰ δύο τέκνα του. Ὁ δὲ Κ. Βικέτης εἰσήγαγε τὸν ἐμβολιασμὸν εἰς τὴν πόλιν Τριβιλίαν, δημοσιεύσας καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν παρ' αὐτοῦ ἐμβολιασθέντων. Ἡ αἰσία ἔχθασιν τῶν πρώτων τούτων πειραμάτων, οὐδεμίαν ἐν τούτοις ἐπήνεγκε μεταρρυθμίσειν εἰς τὴν κοινὴν γνώμην, ἥτις οὔτε ἀνθίστατο, οὔτε μετεβάλλετο.

Εἰς οὐδὲν ὅμως ἕτερον τῆς Εὐρώπης μέρος εὔρεν ὁ ἐμβολιασμὸς τόσας ἀντιρρήσεις, ὅσας ἀπῆντησεν εἰς τὴν Γαλλίαν. Εἶπομεν προηγουμένως ὅτι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῆς Ἀντιβασιλείας, ἐγίνε λόγος τις περὶ τοῦ ἐμβολιασμοῦ, ἀλλ' ὁ θάνατος τοῦ Δουκὸς ἀντιβασιλέως καὶ αἱ ἀντιδράσεις τῶν Γάλλων ἱατρῶν, ἐμπόδισαν πᾶσαν περαιτέρω ἀπόπειραν. Μόνις περὶ τὸ 1756 ὀλίγα τινὰ πειράματα ἐγίναν εἰς τὴν Γαλλίαν